

A FÉRFIAK ÉS NŐK KÜLÖNBSÉGE

(Tóth Olga)

Amikor a társadalmi nem (gender) és az ifjúság témakörét össze akarjuk kapcsolni, egyszerre vagyunk könnyű és nehéz helyzetben. Könnyű, mert a témáról sok kutatási eredmény áll rendelkezésre. Ugyanakkor nehéz, mert ahogy Csákö Mihály nagyon érzékletesen bemutatta és bizonyította: az ifjúság, mint társadalmi kategória, igen tagolt. Ugyanilyen módon azonban a férfi és a női társadalom is éppen olyan tagolt. Ha ezt a két nagyon differenciált elemzési kategóriát egymásra csúsztatjuk, akkor már annyiféle apró alcsoportot kapunk, hogy elveszünk, elkallódunk benne. Nincs tehát mód arra, hogy végigelemezzük ezt a sok társadalmi csoportot. A rendelkezésemre álló rövid időt inkább arra szeretném használni, hogy az adatok bőségéből négy témát a gondolatébersztés – és nem a teljesség – igényével felvessek. Kevés számot, inkább tendenciákat szeretnék itt bemutatni.¹

Azzal szeretném kezdeni, hogy a közelmúltban Budapesten egy óriási társadalmi nem (gender) konferencia zajlott², amin meglepően nagy számú előadó jelent meg és beszélt a férfiak és nők közötti különbségről. Végigülve ezt a konferenciát, megerősödött az a benyomásom, amit egyébként kutatásaim is megerősítettek, hogy sok szempontból közelednek egymáshoz a férfiak és a nők, gyakran nem mutat jelentős különbséget a társadalomtudományi elemzésekben az, ha szétválasztjuk őket. Ugyanakkor a felszín alatt, a mélyben ezernyi apró törésvonalat találunk, amit a finomelemzések tudnak a felszínre hozni. Néhány ilyen finomabb eltérésre utalnék én most.

Az első téma az oktatással és az emberi tőkébe való beruházással kapcsolatos. Gondolom, mindenki számára köztudott, hogy a fiatal korosztályokban a lányok, a fiatal nők milyen tömegesen áramlottak be az elmúlt évtizedben a különböző szintű felsőfokú képzésekbe, szakképzésekbe. A felsőoktatás expanziójának előnyeit (legalábbis rövid távon) a lányok használják ki jobban. Arra, hogy ez a tény hogyan hat már most is, és hosszú távon a nemek közötti viszonyokra, a párválasztásra, most nem térnék ki. Kutatásomban, ami a 22-26 éves korosztály körében zajlott, azt szerettem volna megmutatni, hogy ezek a fiatalok és a családjaik mennyi plusz beruházást hajlandóak befektetni a gyerekekre azért, hogy ő bizonyosan helytálljon ebben a felsőoktatási versenyben. Ezt persze különbözőképpen mérhetjük. Én azt próbáltam megnézni, hogy iskola mellett annak a bizonyos második oktatási piacnak az igénybevétele milyen arányú volt a fiúk és a lányok között, volt-e egyáltalán különbség. A következő táblázat a különböző különórák igénybe vételének nemek közötti különbségét mutatja.

¹ Az itt közölt adatok a T025569 számú, „A 22-26 éves korosztály társadalmi problémái” című OTKA kutatás eredményei.

² 2002 novemberében „Nő és férfi, férfi és nő” címmel, a BKÁE Társadalmi nem- és kultrúrakutató Központ szervezésében.

Mint a táblázatból is látható, a 14-18 éves fiúk és lányok között enyhe, de nem szignifikáns különbség volt tekintetben, hogy mennyien tanultak zenét, sportoltak iskolán kívül, jártak egyetemi előkészítőbe vagy éppen tanultak autóvezetést. Egyetlen egy ponton sikerült találni szignifikáns különbséget ennek a bizonyos második

	Férfiak	nők
nyelvóra	12	20
zene	3	8
sport	16	14
egyetemi előkészítő	4	6
művészet	.	4
autóvezetés	19	15

1. táblázat
14-18 éves kor között a különböző különórákra járók aránya nemenként (N=1000) %

oktatási piacnak az igénybevételében, mégpedig a nyelvtanulás tekintetében. Ez véleményem szerint az Európai Unió csatlakozás küszöbén, amikor az európai diplomáról beszélünk, igen fontos dolog. Úgy tűnik, hogy ma Magyarországon ez még mindig egy női dolog, női játék. A szülők a lányaik nyelvtanulásába (és persze maguk a lányok is saját nyelvtanulásukba) jóval nagyobb arányban fektetnek be, mint a fiúkéba. Különösen akkor figyelemre méltó ez, hogyha összekapcsoljuk ezt a kérdést azzal, hogy szándékozik-e az adott fiatal külföldön munkát vállalni; ami ismét az Európai Unióhoz való csatlakozás egyik fontos kérdése. Az idézett kutatás alapján minden ötödik fiatal tervezi, hogy a jövőben külföldre menne dolgozni. Ez az arány a lányok esetében 17 %, a fiúkban 26 %. Úgy tűnik, hogy a fiúkban, fiatalemberekben egy talán túlzott önbizalom, túlzott várakozás is van tekintetben, hogy ők majd külföldön munkát vállalnak. Egy jelentős részük nyelvtudás hiányában és nyelvtanulási szándék nélkül képzelel el, tehát a mintában sok olyan fiatalember volt, aki nem beszél és nem tanul idegen nyelvet, de külföldi munkavállalásra készül. A fiúkban tehát van egy naiv hit, hogy majd valahogy eljutnak enélkül is külföldre. Ezek eltekintve a lányok szorgosan tanulják a nyelveket és jóval kisebb arányban vélik úgy, hogy valaha eljutnak külföldre. Ez volt az első felvetésem.

A második felvetés a jövőképhez, a perspektívához kapcsolódik, ami szintén kulcsfogalom volt a jelen konferencia több más előadásában is. Ebben a kutatásban is, és más kutatásokban is foglalkoztunk azzal, hogy a fiatalok milyen arányban óhajtanának vállalkozóvá, önfoglalkoztatóvá válni. A vállalkozó egy néhány évvel ezelőtt valódi divatfogalom volt Magyarországon. Rengeteg tévhit, félreértett információ lebegett a szülők és gyerekek, fiatalok és felnőttek körében arról, hogy mi a vállalkozó, mit csinál, hogyan él. A vállalkozó fogalmához egyszerre kapcsolódott egy magas presztízs, másrészt sokan tudták, hogy a vállalkozók, az önfoglalkoztatók egy jelentős része kénszervállalkozó. Talán ezért alakult úgy, hogy a fiatalok is, de a szülők jelentős része is egyszerre képzelel a vállalkozót olyan valakinek, aki inkább szellemi, mint fizikai munkát végez, amiért fix fizetés jár, valamint nem igényel túlzott felelősséget és kockázatot sem.⁵ Emellett ez az a terület, ahol sikerült egy elég jelentős különbséget találni a

⁵ Tóth Olga: „Értéktadási problémák a családban” *Educatio*, 2001. 3. szám

fiúk, lányok, férfiak és nők között. Azt látjuk, hogy – hasonlóan a külföldi munkavállaláshoz – a fiatal emberek körében egy jóval nagyobb, megint csak talán túlzó önbizalom él, hogy ők majd vállalkozók lesznek, miközben a fiatal nők jóval alacsonyabb arányban készülnek erre. Azt is tudjuk, hogy egy jól működő vállalkozáshoz sok minden mellett kell bizonyos vállalkozói ismeret is, ami ugyanúgy nincs meg a fiúknak sem, csakúgy, mint a lányoknak. A család támogató háttere a vállalkozóvá váláshoz rendkívül lényeges. Ezen a téren a fiúk jobban állnak, mert ez a háttér sokkal erősebb a fiúk esetében, mint a lányok esetében. Tehát az a fiatal nő, aki úgy gondolja, hogy vállalkozóvá, vagy pusztán csak önfoglalkoztatóvá szeretne válni, kétszer annyi nehézséggel küzd meg, mert egyszerűen nem áll mögötte egy olyasfajta háttér, amelyik őt ebben támogatná.

A harmadik felvetésem a családdal, családi kapcsolatokkal, a negyedik pedig a társas kapcsolatokkal függ össze. Ez a kettő összefügg, ezért tárgyalnám együtt. Közvéleményünket, de demográfusainkat, gyakran politikusainkat is sokkolja az az egyre nyilvánvalóbbá váló tény, hogy átalakul a magyar társadalom családstruktúrája, különös tekintettel a fiatalokra. Évek óta csökken a hivatalos házasságkötések száma és közben nő a partner nélkül élők, illetve az élettársi kapcsolatban élő párok aránya. Egyre későbbi korra tolódik részben a házasságkötés, részben pedig az első gyermek vállalásának az időpontja. A már idézett kutatásból azt látjuk, hogy ezen a téren a 25-26 éves korban van egy fordulópon. A vizsgált 22-26 éves fiatalok szülei az első házasságukat lényegesen korábbi korban kötötték és erre a korra már jelentős többségük házasember volt. A mostani fiataloknál ez egyáltalán nem így van, sőt, nagyon sokan 25 éves kor alatt tartós kapcsolatot sem kötnek: vizsgált mintánknak csak egyharmada volt házas vagy élt élettársi kapcsolatban a vizsgálat időpontjában. A lányok azonban minden életkorban (a 22-26 éves mintában) nagyobb arányban éltek valamilyen párkapcsolatban, mint a fiúk. Ez az eltérés a 26 évesek körében már kiegyenlítődött, tehát a fiatalok körében a fiúk később létesítenek stabil kapcsolatot. Figyelemre méltó az is, hogy az állandó partnerkapcsolatban élő fiúk és lányok körében az élettársi kapcsolat aránya igen hasonló volt egészen a 26. életévig, amikor azonban a fiúk körében lényegesen megnőtt az élettársi kapcsolat aránya. Tehát olyan nemi különbséget is tapasztalunk a családalapítás terén, hogy a fiatal férfiak hajlamosabbak élettársi kapcsolatba lépni, ha tartós párkapcsolatot kezdenek, a fiatal nők azonban töreksenek továbbra is a férjhez menetelre.

Ez a kérdés vezet át minket a negyedik témába, az emberi kapcsolatokhoz. Amikor arról kérdeztük ezeket a 22-26 éves fiatalokat, hogy kitől remélhetnek támogatást érzelmi problémáik megoldásában, tehát milyen támogató háttér áll mögöttük, akkor számomra eléggé sokkoló módon toronymagasan az jött ki, hogy az édesanyjuktól. Ez tipikusan a poszt-adoleszcencia megnyilvánulása. A megkérdezett fiatalok kétharmada azt mondta, hogy ha gond van, akkor az édesanyja az, aki segít neki. Más kutatásokból – Utasi Ágnestől – tudjuk, hogy a felnőtt nők, felnőtt anyák, különösen az egyedülálló anyák szintén nagyon hajlamosak saját felnőtt gyerekeikben keresni az ér-

zelmi támaszt. Valami egészen furcsa eltolódás van itt a kapcsolatok szimmetriájában. Az is figyelemre méltó, hogy ezek a 22-26 éves fiatalok az anyjukhoz fordulnak, ha gond van, de az apjukhoz nem. Aki az apjához is tud fordulni, az az anyjához is tud. Tehát vannak olyan családok, ahol úgy tűnik, hogy harmonikus párkapcsolat és harmonikus szülő-gyerek kapcsolat is van, ott fordulnak az apjukhoz is. Egyébként feleannyian fordulnak az apjukhoz, ha gondjuk van. Az ember azt gondolja, hogy ebben a 22-26 éves korban a barátságok, illetve a párkapcsolatok nagyon fontosak. Az édesanya után valóban a barát az, akihez leginkább fordulhatnak ezek a fiatalok, de a megkérdezettek 42%-ának nincs olyan barátja, akihez érzelmi probléma esetén fordulhat, saját bevallása szerint. Továbbá a megkérdezettek 47%-ának vagy egyáltalán nincs partnere, vagy pedig, ha van partnere, nem fordulhat hozzá érzelmi problémái megoldásában. A fiatal nők 61 %-a, a férfiaknak pedig csak 46 %-a állította, hogy partnerével tud problémáiról beszélni. Ebben két dolog játszik szerepet. Egyrészt, mint említettem, a nők magasabb arányban rendelkeznek állandó partnerrel, mint a férfiak. Másrészt azonban meg merem kockáztatni azt a feltevést, hogy a fiatal férfiak egy része nem tartja a partnerkapcsolat részének azt, hogy az érzelmi, lelki problémákat megbeszéljék. A fiatal férfiak e csoportjának életében újratermelődik egy tradicionális, problémáit megosztani nem tudó, érzelmileg lefojtott mentalitás. Végül még egy fontos tényre hívnám fel a figyelmet. Ebben a mintában a férfiak 18%-ának se barátja, se partnere, akihez érzelmi probléma esetén fordulna. A nők esetében ez az arány 15%. Nagyon felszínes, nagyon érzelemmentes, nagyon problematikus kapcsolatokra utal ez az adat. Úgy gondolom, nem önmagában a későbbi házasodás vagy az élettársi kapcsolatok számának növekedése, hanem ez a felszínség ad okot aggodalomra.